

Colonel (r) dr. Alexandru BUCUR¹

UN IMPORTANT BIOGRAF TRANSILVĂNEAN. CAPELANUL SAVA POPOVICI SĂVOIU (1818- 1906)

Personalitate valoroasă a Transilvaniei, Sava Popovici Săvoiu a fost unul dintre puținii biografi – poate chiar unicul – care a lăsat posterității o operă atât de vastă și de variată. După cunoștințele noastre, nici unul dintre biografi din Transilvania, și chiar din teritoriul locuit de români, nu a reușit performanța de a-și relata biografia (memoriile) pe un număr atât de mare de pagini, peste 24.500. Până la acest moment, despre Sava Popovici Săvoiu s-a scris destul de puțin. Cei care au creionat parțial viața și activitatea sa, au fost: Ioan D. Ștefănescu (1944); Bieltz, Irimie și Florescu, în 1955; Mihai Sofronie în 1968, 1969 și 1987; Nicolae Bocșan și Valeriu Leu în 2000; Valeriu Leu în 2000; Lucian Giura, în 2002; Nicolae Constantin, probabil, ultima dată în 2011 și subsemnatul, în 2011, 2013 și 2014.

Părinții. Tatăl său, Nicolae, s-a născut în anul 1777, la Sadu. A urmat studii teologice la Sibiu. Apoi a fost servitor în locuința lui Gheorghe Lazăr. S-a căsătorit în anul 1799, cu Opreana-Ioana născută Cimpoca, originară tot din Sadu. A fost hirotonit preot în 14 octombrie 1814, fiind repartizat la Râu Sadului, unde a ridicat – pentru locuitorii din cele patru cătune – un nou locaș de cult. Acolo a păstorit 22 de ani, până în 1836 când, prin moartea preotului din Sadu (Axente Popovici) a reușit să ocupe locul vacant, mutându-și și familia la locul de baștină².

Copilăria și studiile. Sava s-a născut în 11/23 octombrie 1818 (după propriile mărturii) în localitatea Râu Sadului unde și-a petrecut și copilăria³. A avut o copilărie fericită, colindând zonele din apropierea satului, făcând diverse năzbâtii și ocupându-se și cu pescuitul păstrăvilor din tumultosul râu Sadu. Pescuitul a rămas o îndeletnicire plăcută pentru el până la maturitate⁴.

Între anii 1835-1837 a urmat cursurile școlii grănice-rești din Veștem, pe care nu le-a definitivat din cauză că era mereu preocupat de agricultură și pescuit⁵. Tatăl său l-a înscris, în anul 1837, la Școala normală catolică (cu predare în limba maghiară) din Sibiu. Apoi s-a transferat la Institutul Terezian din același oraș, unde a fost înmatriculat sub numele de Papp Joszy⁶. Directorul școlii, Adam Knechtel, l-a luat ca servitor în casă. Descoperindu-i talentele artistice, în special în domeniul picturii, l-a recomandat pictorului Ioan Constand, de la care va lua primele lecții de pictură. După decesul gazdei, Sava a devenit servitor în casa pictorului⁷. La puțin timp a abandonat cursurile școlii și, după câțiva ani petrecuți la Sadu, a revenit la Sibiu în 1843, unde a urmat cursurile Seminarului teologic ortodox.

Cariera. În anul 1845, la recomandarea conducerii seminarului, a optat pentru ocuparea postului de profesor de

Capelanul Sava Popovici Săvoiu

muzică (cântări) de la Școala confesională ortodoxă din Deva. În orașul de la poalele impozantei cetăți și-a desfășurat activitatea pe o perioadă de cinci ani. Acolo a început să își scrie biografia. Totodată s-a dedicat pasiunii sale pentru pictură și – mai ales – sculptură, dar și studiului⁸. Tot la Deva a devenit învățător al copiilor comandantului cetății, Kemeny Lajos. Revoluția l-a surprins în acel oraș fiind nevoit, din cauza luptelor, să se refugieze în localitatea Poienița Tomii (jud. Hunedoara). Referitor la evenimentele din anii 1848-1849, a lăsat informații inedite și deosebit de prețioase despre desfășurarea acestora, în special în zona Devei, Hunedoarei și Sibiului. Descrierea evenimentelor tragice din perioada și zonele enumerate se întinde pe mai mult de 200 de pagini⁹.

În anul 1850 s-a căsătorit dar, după numai 11 săptămâni de mariaj, soția i s-a îmbolnăvit grav și a decedat, producându-i o rană sufletească cicatrizată cu greu¹⁰. Tot în acel an, episcopul Andrei Șaguna l-a recomandat și l-a ajutat să ocupe o funcție de preot militar în armata habsburgică, devenind capelan în Regimentul de linie nr. 31, care își avea

sediul la Sibiu, ulterior la Lvov (Lemberg, Liov, Lviv, în Galiția – azi Ucraina)¹¹.

Din cauza mișcărilor generate de unificarea Italiei, regimentul în care își desfășura activitatea Sava a fost mutat la Milano, odată cu trupele stabilindu-se acolo și el¹². A participat la luptele de la Magenta (14 iunie 1859)¹³ și Solferino (23 iunie 1859). La finele celei de-a doua bătălii a fost luat prizonier de către trupele franceze și dus în captivitate în Franța. Autoritățile, convingându-se că este român dar și preot, l-au eliberat la începutul lunii august. Cu acest prilej a vizitat, timp de cinci zile, cu acceptul francezilor, monumentele și vestitele muzee din Paris¹⁴. Și-a continuat activitatea în Italia. Despre bătălia de la Custozza (1866) va da detalii semnificative¹⁵. Apoi, din anul 1875, și-a desfășurat activitatea la Viena, până la pensionarea sa, în 1897. În celebrul oraș austriac a desfășurat o bogată activitate, pe toate planurile. Pe lângă obligațiile sale a ajutat și a participat și la desfășurarea evenimentelor religioase ale altor confesiuni. În momentul în care unul dintre ceilalți capelani lipsea – din varii motive – Sava îl înlocuia și rezolva problemele bisericești. După pensionarea forțată

s-a retras la Sadu, unde avea cumpărată de ceva vreme o gospodărie. Acolo a și decedat, la data de 16/29 martie 1906, fiind înmormântat în curtea vechii biserici a localității¹⁶. Este necesar să scoatem în evidență faptul că, pentru ridicarea edificiului mitropolitan din orașul Sibiu a donat suma de 1.000 de coroane. A mai sprijinit material și activitatea tinerilor din cadrul societății „România jună”, la ale cărei adunări a participat de nenumărate ori¹⁷. A fost membru fondator al ASTREI din anul 1875 până la deces¹⁸.

Călătorii, în Transilvania.

Vom prezenta, cronologic, câteva dintre călătoriile efectuate în Transilvania și Banat, cele mai multe în timpul concediilor: Alba Iulia, Zlatna, Abrud (1844)¹⁹; Mediaș, Oșorhei, Bistrița, Iacobeni, Rădăuți (1850)²⁰; Orșova, Mehadia, Deva, Orlat (1870)²¹; Timișoara, Arad, Deva, Sibiu (1871)²²; Arad, Timișoara, Deva

(1872)²³; Arad, Oradea, Baziaș, Sibiu, Deva, Mehadia, Băile Herculane (1873)²⁴; Arad, Timișoara, Panciova, Baziaș, Deva, Petroșani, Arad (1874)²⁵; Arad, Deva, Sibiu, Sadu, Rășinari, Deva, Arad (1875)²⁶; Sibiu, Sadu, Deva, Brașov (1881)²⁷; Arad, Deva, Sibiu, Brașov, Tușnad (1885)²⁸.

Călătorii, în Imperiu. Din cauza funcției – era singurul capelan ortodox din imperiu – pentru a realiza serviciile religioase necesare soldaților români ortodocși din armata imperială, a fost nevoit să cutreiere în lungul și latul Europei. A călătorit prin Austria, Germania, Italia, Croația, Bosnia, Galiția, Silezia și Polonia. Succint, vom prezenta cele mai

importante localități pe care le-a vizitat: Liov (azi în Ucraina), Kalvaria (azi oraș în Polonia), Tarnów (azi oraș în Regiunea Moravia-Silezia, Polonia), Demnița (1850)²⁹; Wilamontia, Titschein (azi Nový Jičín, Cehia), Wadowice (azi oraș în Polonia), Mischlenice, Gdun, Bochnia (azi oraș în Polonia), Tarnów, Przemyśl (azi municipiu în Polonia) (1851-1852)³⁰; Milano (azi oraș în Italia de nord), Locarno (azi oraș în Elveția) (1853)³¹, Mantova (azi oraș în Italia), Molia, Milano, Treviso (azi oraș în Regiunea Veneto, Italia) (1854)³²; Mantova, Verona (azi oraș în Regiunea Veneto, Italia), Villafranca (azi Villafranca di Verona, Italia), Legnano (azi oraș în Regiunea Lombardia, Italia), Rovigo (azi oraș în Regiunea Veneto, Italia), Montebello (azi Montebello Vicentino, municipiu în Regiunea Vicenza, Italia), Vicenza (azi oraș din Regiunea Veneto, Italia),

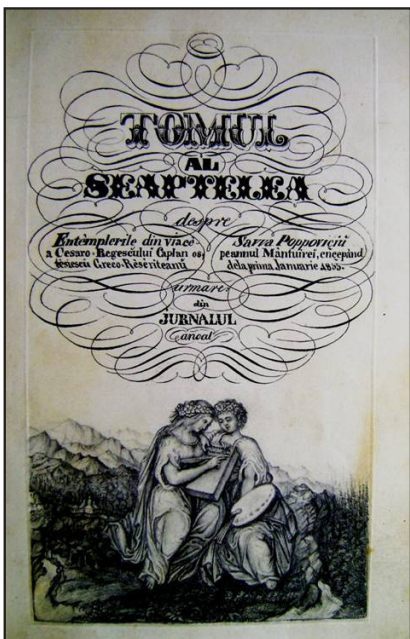
Udine (azi oraș în regiunea Friuli-Venezia Giulia), Corona, Ponte de Veglia (azi Veglia, oraș în Croația) (1856)³³; Mantova, Padova (azi oraș din Regiunea Veneto, Italia), Este (localitate situată la sud-vest de Padova), Vicenza, Montagnona (localitate situată la vest de Este), Vorigo, Valdagno (azi municipiu în Regiunea Veneto), Monte Spagato, Monte Campeto, Tirol (azi stat în vestul Austriei) (1857)³⁴; Padova, Vicenza, Demel-

bauer (1860)³⁵; Laibach (azi Ljubljana, capitala Sloveniei), Agram (azi Zagreb, capitala Croației), Padova, Vicenza, Fiume (azi Rijeka, oraș-port în Croația), Meran (azi Merano, oraș în nordul Italiei), Villach (azi oraș în sudul Austriei), Klagenfurt (azi capitala landului Carintia, Austria), Innsbruck (azi capitala Provinciei Tirol, Austria) (1867)³⁶; Fiume, Ljubljana, Feldes, Zengg (azi Senj, oraș în Croația), Zara (azi Zadar, oraș-port, Croația), Monte Maggiore (grup muntos,

azi în vestul Croației) (1868)³⁷; Zengg, Fiume, Andorno (azi Andorno Micca, comună în Provincia Biella, Italia), Piemonte (regiune a Italiei), Verona, Milano, Biela, Torino, Padova, Florența, Roma, Triest (azi Trieste, oraș, Italia) (1870)³⁸; Fiume, Segnea, Agram, Karlstadt (azi oraș în landul Bavaria,

Capelanul Sava Popovici Săvoiu la anii senectuții

Două tomuri ornate

Germania), Sebenico (azi oraș în Croația), Spalato (azi Split, oraș în Croația), Lissa (insulă fortificată, azi numită Vis, Croația), Calaro, Triest (1872)³⁹; Szolnok (azi oraș Ungaria), Debrețin (Debrecen, oraș Ungaria), Belgrad (azi capitala Serbiei) (1873)⁴⁰; Panciova (azi oraș din Voievodina, Serbia), Karlowitz (azi oraș în Serbia), Semlin (azi Zemun, oraș în Serbia), Petrovaradin (azi parte a orașului Novi Sad, Serbia), Budapesta, Viena (1875)⁴¹; Olmütz (azi Olomouc, oraș, Cehia), Brünn (azi Brno, oraș, Cehia) (1876)⁴²; Krems (azi Krems an der Donau, oraș, Austria), St. Pölten (azi capitala statului federal Austria Inferioară), Wiener Neustadt (azi oraș în Austria), Baden (azi oraș și stațiune în Austria), Möllersdorf, Kassau (1877)⁴³; Bosnia: Agram, Sissek (azi Sisak, oraș în Croația), Brood (azi împărțit: Slavonski Brod, aparținând Croației și Bosanski Brod, aparținând Bosniei-Herțegovina), Dervent, Kotorsko (azi oraș în Bosnia-Herțegovina), Doboij (azi oraș în Bosnia-Herțegovina), Maglaj (azi oraș în Bosnia-Herțegovina), Žepče (idem), Dumbrava, Zenicia, Sarajevo, Pedromania, Rogatitze, Vișegrad, Limm, Viena (1877-78)⁴⁴; Tyrnau, Olmütz, Gratz, Trieste, Gorizia, Udine, Veneția, Recoaro, Verona, Milano, Cammandona, Villafranca, Botzen, Innsbruck, Salsburg, Viena (1879)⁴⁵; Znaim, Olmütz, Teschen, Grafenburg, Ziegenhals (1885)⁴⁶; Teschen, Wiener-Neustadt, Eisenstadt, Budapesta (1888)⁴⁷; Neustadt, Eisenstadt, Möllersdorf (1889)⁴⁸.

Opera. Opera lui Sava Popovici Săvoiu se compune din scrierile sale, picturi și sculpturi. Dacă primele s-au păstrat și pot fi cercetate la arhivele din Sibiu, dintre picturi au rămas foarte puține care mai pot fi admirate la urmași. Despre sculpturi nu ne-au rămas decât măturii scrise. Vom aborda opera capelanului în ordinea în care am prezentat-o. Ne vom axa, în special, pe biografie și, succint, pe pictură și sculptură.

a. Biografia. Opera sa conține 40 de tomuri, (cu peste 24.500 pagini), unele având câte două sau trei părți (în total fiind 45 volume), inegale ca întindere, scrise în limba română, astfel: 13 volume cu alfabet chirilic (3/2, 3/3, 4/2-12), 32 cu alfabet latin (1-3/1, 4/1, 13-40). Explicația faptului că primele tomuri au alfabet latin este următoarea: notițele sale au fost distruse la Deva, de către unguri, fiind nevoit să le rescrie cu „litere străbune”⁴⁹. Cel mai redus tom, 8, are 262 pagini iar cel mai extins, 4/2, 898 pagini. A început redactarea acestora în anul 1848 iar ultimele însemnări păstrate sunt din anul 1901. La inserarea notițelor a utilizat cerneală neagră, în toate tomurile, caligrafia fiind îngrijită, chiar și în ultimele însemnări. Literele sunt de mici dimensiuni, în toate tomurile, limbajul utilizat este cel specific celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. De regulă, fiecare tom conține însemnările pentru un an. Excepție fac tomurile: 1 și 2, unde sunt relatate evenimentele începând cu nașterea, copilăria, familia și terminând cu activitatea sa din Apuseni (1849); 4/1 (1851/2); 5/1 (1853/4); 13 (1862/3); 14 (1864/5); 15 (1866/7) și 40 (1890-1901). Este necesar a specifica excepțiile de la numerotare a volumelor. Astfel, următoarele tomuri au mai multe părți (volume): 3 (3); 4 (3) și 5 (2) iar două tomuri sunt alătu-

rate (11 și 12). Unele dintre ele sunt ornamentate de însuși autorul lor, fie prin adăugarea unei file care conține desene simple (în creion sau tuș negru) sau colorate. Alte tomuri au ornamentații realizate în tuș. Tomurile au fost legate în coperte din carton presat acoperit cu pânză, mai puțin tomul 3/2 (care are coperta din carton maro cu o frumoasă ornamentație) și tomul 40 care nu a ajuns să fie copertat. Toate tomurile sunt păstrate la *Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fondul Manuscrise*, fiind donate respectivei instituții după anul 1970, de familia Bucșa din Sadu.

În memoriile sale a descris aspecte inedite și semnificative ale vieții sociale, politice, militare, religioase și culturale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din imperiu și, mai ales, din Transilvania. Viața religioasă ocupă un loc important în memorii, cuprinzând un mare număr de pagini. Sunt redată informații referitoare la organizarea bisericească, sărbătorile religioase românești și apusene, botezuri, cununii, înmormântări ș.a.

Un spațiu generos l-a rezervat învățământului confesional din Transilvania, mai ales celui românesc. A descris și învățământul grăniceresc, cu metodele dure, neomenoase, practicate pentru determinarea elevilor să învețe dar și a părinților pentru a-și trimite copiii la școală. Precizăm că descrierea modului de desfășurare a învățământului grăniceresc – cu metodele, manualele și perioadele de ținere a cursurilor – reprezintă o problemă unicat pentru zona Regimentului 1 grăniceresc de la Orlat. Pentru zona grănicerească sunt inedite și impresionante descrierile referitoare la localitatea Veștem, modul de pedepsire a locuitorilor care nu respectau legea, situația lor materială, starea localității ș.a., toate de importanță majoră pentru studierea desfășurării vieții în localitățile militarizate, unice prin singularitatea acestora dar și prin modul de tratare.

A lăsat posterității și numeroase descrieri ale datinilor și obiceiurilor din Transilvania, mai ales din zona actualului județ Sibiu⁵⁰. Pe lângă acestea a specificat și alimentele care erau utilizate în trecut, atât în Transilvania cât și în zonele unde și-a desfășurat activitatea⁵¹.

Pentru localitățile prin care a trecut a făcut descrieri

Pictură cu temă religioasă

amănunțite despre arhitectură, starea de curățenie, starea drumurilor etc. A lăsat posterității și o listă cu temperaturile cele mai scăzute care s-au înregistrat în Europa, pe o perioadă de câteva sute de ani. A mai descris dezastrele la care a fost martor: incendii, inundații, cutremure, ierni aspre, secetă. Interesante sunt și referirile la fenomenele cerești: eclipse de lună, de soare, comete, ploi de stele etc.⁵².

A compus și numeroase poezii, importante nu atât prin valoarea artistică ci prin conținut. Acestea cuprind un spațiu destul de vast în opera sa, fiind prezente aproape în toate tomurile⁵³.

Întâlnirile cu personalitățile vremii sunt redată în detaliu, cu lux de amănunte. Prin deplasările sale, atât din Transilvania cât și din alte zone europene, a întâlnit numeroase personalități din toate domeniile (politic, economic, militar,

religios, cultural). Descrie amănunțit și tragedia de la Mayerling (29 ianuarie 1889), înmormântarea și parastasul arhiducelui Rudolf⁵⁴.

b. Pictura și sculptura. Din fragedă pruncie a îndrăgit respectivele domenii artistice, fapt scos în evidență de tatăl său, la înscrierea lui Sava la școala din Veștem. Tot la Veștem va sculpta un penar pe care îl va vinde fiului șefului vămii din Turnu Roșu, fiind pasibil de a fi pedepsit. Dar, încântat de modul în care a fost realizat obiectul, învățătorul Ioan Coman l-a recompensat⁵⁵. Talentul la pictură i-a fost îmbunătățit la Sibiu, cu ocazia lecțiilor primite de la pictorul Ioan Costand⁵⁶. Apoi, la Rășinari, va fi inițiat în sculptură⁵⁷. În perioada cât a activat la Deva, a realizat cruci sculptate și pictate, din lemn și piatră, comandate de comunitățile din apropierea Devei. Autodidact, va reuși prin forțele proprii să se facă remarcat și, în 1879, va fi acceptat în societatea vieneză de pictură „Albrecht Dürer” unde a activat până în anul 1891, la pensionare⁵⁸. După anul menționat a creat foarte puțin din cauza problemelor de cataractă. A participat cu lucrări proprii la expoziția organizată de ASTRA în 1881⁵⁹. Din păcate, lucrările sale au fost dispersate după moartea sa, unele dintre acestea fiind descrise de I.D. Ștefănescu cât și de Bieltz și colaboratorii⁶⁰.

Așa cum am specificat mai sus, și-a decorat o parte dintre tomuri cu desene realizate în creion sau tuș, unele colorate. A creat și un desen în creion cu portretul amantei arhiducelui Rudolf, Maria Vetsera, decedată alături de moștenitor la Mayerling.

Avem mărturii că a lăsat urmașilor din Sadu o mulțime de tablouri în ulei, cu rame meșteșugit sculptate de el însuși, obiecte bisericești și multe alte opere artistice – laborios realizate – dar care s-au pierdut de-a lungul timpului⁶¹.

Concluzii. Prin vasta sa operă, realizată în decurs de 53 de ani, Săvoiu a lăsat posterității un valoros material care poate fi fructificat de cercetătorii interesați de toate domeniile vieții transilvănene și parțial europene, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: socială, politică, economică, religioasă, militară etc. A imortalizat date unice, referitoare la Regimentul grăniceresc de la Orlat, învățământ, revoluția de la 1848-1849, personalități transilvănene și străine, obiceiuri și folclor, arhitectură, alimentație, toponimie, dezastre. Cu toate că nu s-a remarcat ca un scriitor versat, opera sa poate aduce completări importante la clarificarea unor evenimente ale epocii. Totodată reprezintă o sursă importantă pentru studierea regionalismelor și limbajului specific celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea din Transilvania.

Bibliografie

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fond: *Stare civilă Râu Sadului și Manuscrise*.

Anale 1905 – „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie-august 1905, Sibiu.

Bieltz și colab. 1955 – J. Bieltz, C. Irimie, V. Florescu, *Însem-*

nări despre un pictor ardelean necunoscut din secolul al XIX-lea, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 3-4/1955, București, pp. 38-45.

Bocșan, Leu 2000 – N. Bocșan, V. Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Cluj-Napoca, 2000.

Bucur 2011 – Al. Bucur, *Produse alimentare utilizate în zona sudică a Sibiului, în secolul al XIX-lea, consemnate în memoriile lui Sava Popovici Săvoiu (1818-1906)*, în „Istorie și tradiție în spațiul românesc, Hrana – între necesitate și artă, la români și minorități”, 8, Sibiu, 2011, pp. 99-110.

Bucur 2013a – Al. Bucur, *Deva la Revoluția din 1848-1849, oglindită în opera lui Sava Popovici Săvoiu*, în „Sargetia”, IV (XL), s.n., Deva, 2013, pp. 323-332.

Bucur 2013b – Al. Bucur, *Viața și opera. Sava Popovici Săvoiu (1818-1906): capelan, biograf, pictor și sculptor*, în Collegium Mediense, III, Comunicări științifice, XII, Mediaș, 2013, pp. 96-100.

Bucur 2014a – Al. Bucur, *O personalitate sibiană complexă: Sava Popovici Săvoiu (1818-1906)*, în „Rezervistul sibian”, I, 3/iulie-septembrie 2014, pp. 20-24.

Bucur 2014b – Al. Bucur, *Viața și opera capelanului Sava Popovici Săvoiu (1818-1906)*, în „Imaginea în istorie. Tipologii de ieri și de azi. (Lucrările Conferinței Naționale, Cluj-Napoca, 19-20 aprilie 2013)”, Cluj-Napoca, 2014, pp. 433-442.

Carmen 2005 – A. Carmen, *Călătoria lui Sava Popovici Săvoiu*

între aventură și turism, în „Actele simpozionului Banatul iugoslav trecut istoric și cultural”, „Medjunarodni simpozijum Jugoslovenski Banat-istorijska i kulturna proslost”, Novi Sad, 2005, pp. 92-98.

Coman 2014 – I. Coman, *Hronica Ardialului*, Ediție îngrijită de Al. Bucur, Brăila, 2013.

Constantin III – N. Constantin, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a. Revizuită și adăugită, f.a., f.l., p. 261.

Giura 2002 – L. Giura, *Sadu. File de istorie*, Sibiu, 2002.

Hămbășan 1981 – D. Hămbășan, *Monografia comunei Sadu, județul Sibiu*, Sadu, 1981, manuscris.

Munteanu 2015 – C. Munteanu, *Repere istorice și culturale-turistice*, Sibiu, 2015, pp. 21-22.

Protocol 1813 – *Protocolulu Botezatiloru din Riulu-Sadului începutu la Anulu 1813*.

Săvoiu 1-40 – S.P. Săvoiu, *Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu*, tom 1-40, 1848-1901.

Sofronie 1968 – M. Sofronie, *Revoluția de la 1848 în părțile Devei. File dintr-un manuscris transilvănean. Sava Săvoiu-Popovici*, în „Magazin istoric”, an II, nr. 6 (15), iunie 1968, pp. 34-38.

Sofronie 1969 – M. Sofronie, *Un manuscris transilvănean din secolul al XIX-lea. „Biografia capelanului milităresc Sava Popovici Săvoiu” (1818-1906)*, în „Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări”, 14, 1969, pp. 395-409.

Sofronie 1987 – M. Sofronie, *Răzvrătirea sătenilor din Râu Sadului din 1829 oglindită în memoriile capelanului Sava Popovici Săvoiu*, în „Anuar. Complexul muzeal Sibiu”, I, Sibiu, 1987, pp. 53-58.

Pictură cu temă religioasă

Ștefănescu 1944 – I.D. Ștefănescu, *Sava Popovici, un protopop transilvănean, cărturar ales și pictor necunoscut*, în „Revista istorică română”, 14, București, 1944, pp. 437-441.

Telegraf 1906 – *Înmormântarea protopresbiterului Sava Popovici*, în „Telegraful român”, anul LVI, nr. 33 din 23 Martie (5 Aprilie) 1906, Sibiu.

Transilvania 1875 - *Procesu verbale luat în ședință ordinărie a comitetului asoc. trans. ținută în 28. Sept. c. n. 1875 sub presiunea dlui președinte lac. Bolog'a*, în „Transilvania”, anul VIII, nr. 22, Brăsovu, 1 Novembre 1875, p. 241.

EIN WICHTIGER SIEBENBÜRGISCHER BIOGRAPHER. DER KAPLAN SAVA POPOVICI SĂVOIU (GEB. 1818-GEST. 1906)

Sava Popovici Săvoiu a fost născut în satul Râu Sadului, județ Sibiu, și a trăit copilăria sa acolo. Ulterior

el s-a mutat împreună cu familia la Sadu, satul de naștere al părinților săi. După studiile la Sadu, Veștem și Sibiu, a devenit preot paroh. A ocupat o funcție de paroh în diferite localități europene, unde a avut ocazia să cunoască din aproape în aproape viața și obiceiurile populațiilor locale. El a scris multe lucrări, în special despre viața și obiceiurile populațiilor locale. El a fost interesat de pictură și sculptură. După moarte, în Sadu. Biografia sa este cuprinsă în 44 de volume, care sunt o sursă de cercetare și inspirație pentru jumătatea din secolul al XIX-lea.

Schlagwörter: Profesor, paroh, kaplan, prim-preot, pictor, sculptor, biograful

NOTE

- 1 Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, filiala Sibiu.
- 2 Săvoiu 1, pp. 202-208; Săvoiu 10, pp. 132-143; Giura 2002, p. 108; Bucur 2013b, p. 91.
- 3 Protocol 1813, F. 7r; Sofronie 1969, p. 395; Giura 2002, p. 108; Coman 2013, p. 12; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 20; Bucur 2014b, p. 433; Munteanu 2015, p. 21.
- 4 Săvoiu 1, pp. 199-274, 628-654; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 20; Bucur 2014b, p. 433; Munteanu 2015, p. 21.
- 5 Săvoiu 1, pp. 453-539, 581-594; Coman 2013, pp. 12, 13, 14; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 20; Bucur 2014b, p. 433; Munteanu 2015, p. 21.
- 6 Săvoiu 1, pp. 655-710; Giura 2002, p. 108; Coman 2013, p. 12; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 21; Bucur 2014b, p. 434; Munteanu 2015, p. 21.
- 7 Săvoiu 1, pp. 655-710.
- 8 Constantin III, p. 261; Giura 2002, p. 109; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 21; Bucur 2014b, p. 434; Munteanu 2015, p. 21.
- 9 Săvoiu 1, pp. 1-8, 16-71, 83-144, 275-300, 550-568; Săvoiu 2, pp. 512-565; Sofronie 1968, pp. 34-38; Sofronie 1969, pp. 397-398; Bocșan, Leu 2000, pp. 173-268; Constantin III, p. 261; Giura 2002, p. 109; Bucur 2013a, pp. 323-332; Bucur 2013a, p. 91; Bucur 2014a, p. 22; Bucur 2014b, p. 435; Munteanu 2015, p. 21.
- 10 Săvoiu 3/1, pp. 9-24; Săvoiu 3/2, pp. 292-310, 328-412; Bucur 2013b, p. 91.
- 11 Săvoiu 3/3, pp. 480-614; Constantin III, p. 261; Giura 2002, p. 109; Bucur 2013b, p. 91; Bucur 2014a, p. 22; Bucur 2014b, p. 435; Coman 2013, p. 12; Munteanu 2015, p. 21 (eronat, 1849).
- 12 Săvoiu 9, pp. 223-227, 272-309; Coman 2013, p. 12.
- 13 Săvoiu, 11-12, pp. 131-137; Coman 2013, p. 13.
- 14 Săvoiu 10, pp. 523-549; Coman 2013, p. 13.
- 15 Săvoiu 15, pp. 95-104.
- 16 Telegraf 1906, p. 2; Constantin III, p. 261 (arată, eronat, că s-a pensionat în anul 1872).
- 17 Săvoiu 24, pp. 40-60, 116-121; Săvoiu 25, pp. 448-454; Săvoiu 26, pp. 150-159; Săvoiu 28, pp. 33-69; Săvoiu 30, pp. 35-48; Săvoiu 33, pp. 536-543; Săvoiu 36, pp. 542-546; Săvoiu 39, pp. 32-41; Coman 2013, p. 12.
- 18 Transilvania 1875, p. 241; Anale 1905, p. 118; Sofronie 1969, p. 408.
- 19 Săvoiu, 2, pp. 141-149.
- 20 Săvoiu, 3/3, pp. 526-557.
- 21 Săvoiu 9, pp. 107-223.
- 22 Săvoiu 19, pp. 222-333.
- 23 Săvoiu 20, pp. 104-107, 257-265.
- 24 Săvoiu 21, pp. 231-265.
- 25 Săvoiu 22, pp. 56-128, 172-209.
- 26 Săvoiu 23, pp. 266-280, 305-321, 363-378.
- 27 Săvoiu 30, pp. 374-445, 484-497.
- 28 Săvoiu 34, pp. 185-216, 268-285; Bucur 2013b, p. 92.
- 29 Săvoiu 3/2, pp. 472-546.
- 30 Săvoiu 4/1, pp. 90-203.
- 31 Săvoiu 9, pp. 272-309.
- 32 Săvoiu 10, pp. 6-39.
- 33 Săvoiu 13, pp. 5-8, 35-89, 121-131.
- 34 Săvoiu 14, pp. 11-39, 116-144, 459-503, 521-531.
- 35 Săvoiu 15, pp. 7-23.
- 36 Săvoiu 4-7, pp. 112-126, 130-168.
- 37 Săvoiu 16, pp. 9-111, 161-185.
- 38 Săvoiu 18, pp. 33-54, 322-425.
- 39 Săvoiu 19, pp. 110-139, 179-220.
- 40 Săvoiu 21, pp. 76-129, 145-223.
- 41 Săvoiu 23, pp. 24-103, 254-260, 394-436.
- 42 Săvoiu 24, pp. 365-382.
- 43 Săvoiu 25, pp. 97-129, 240-247, 310-314.
- 44 Săvoiu 26, pp. 233-248, 371-384; Săvoiu 27, pp. 389-473, 492-786, 838-856.
- 45 Săvoiu, tom 28, pp. 106-228, 249-287, 359-512.
- 46 Săvoiu 33, pp. 134-154, 182-214.
- 47 Săvoiu 37, pp. 152-321.
- 48 Săvoiu 38, pp. 146-168; Carmen 2005, pp. 92-98; Bucur 2013b, pp. 92-93.
- 49 Săvoiu 1, p. VI; Constantin III, p. 261 (eronat, 44 tomuri).
- 50 Săvoiu 3/3, pp. 128-196; Bucur 2013b, pp. 93-94.
- 51 Bucur 2011, pp. 99-110.
- 52 Săvoiu 17, pp. 199-210; Idem 18, pp. 205-219,

424-428; Săvoiu 29, pp. 356-361; Săvoiu 30, pp. 62-70, 249-252, 265-268, 548-564; Săvoiu 33, pp. 474-482; Săvoiu 34, pp. 503-508, 535-538; Săvoiu 35, pp. 291-298; Săvoiu 39, pp. 240-244.

53 Săvoiu 1, pp. 144-145, 157-168, 178-183, 374-375, 380-382, 390-392, 434, 527-528, 533-534, 539-548, 742-744; Săvoiu 2, pp. 431, 568-569, 573; Săvoiu 3/1, pp. 1-70; Săvoiu 3/2, pp. 1-2, 13-15, 18-20, 22-24, 54-55, 77-78, 80-85, 95-97, 100-103, 107-111, 148-151, 166-169, 174-185, 188-191, 208-209, 219-223, 243-251, 275-277, 387-395, 403-404, 417-418, 423-424, 446-448, 465-466; Săvoiu 5/2, pp. 896-897, 1098-1099; Săvoiu 6, pp. 119 și 504-511; Săvoiu 7, pp. 6-7; Săvoiu 8, pp. 116-117, 138 și 255; Săvoiu 9, pp. 190-191, 194-197, 346-349, 584-586, 592-593, 622-623 și 689; Săvoiu 13, pp. 520-523; Săvoiu 15, pp. 276-278; Săvoiu 16, p. 384;

Săvoiu 19, pp. 417, 503-522, 525-531 și 534; Coman 2013, pp. 88-90.

54 Săvoiu 38, pp. 19-75.

55 Săvoiu 1, pp. 484-487, 491-495.

56 Idem, pp. 595-603, 707-711; Săvoiu 2, pp. 36-55.

57 Idem, pp. 68-71.

58 Săvoiu 3/3, pp. 470-476; Săvoiu 19, pp. 257-265; Săvoiu 22, pp. 341-356; Săvoiu 28, pp. 512-515; Săvoiu 29, pp. 98-103, 388-395; Săvoiu 30, pp. 48-53; Săvoiu 31, pp. 114-120; Săvoiu 32, pp. 35-45; Săvoiu 33, pp. 51-56, 214-222.

59 Săvoiu 30, pp. 307-312.

60 Ștefănescu 1944, pp. 437-441; Bielz și colab. 1955, pp. 38-55.

61 Ștefănescu 1944, pp. 439-440; Bucur 2013b, p. 94.